

NAŠI ZAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo 10. vsakega meseca. — Naročnina za vse leto K 2.80, za pol in četrť leta razmerno. — Posamični zvezki 24 h. — Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naši zapiski“ (Radeckega cesta št. 20) v Ljubljani.

Leto II.

Ljubljana, meseca marca 1904.

Štev. 4.

Verus:

Socializem dijaštva.

Da danes socializem ni več samo vprašanje noža in vilic, temveč da je socializem nov nazor o svetu in življenju, tega menda ni treba še posebej poudarjati. V vsaki svetli dobi zgodovine modernega človeštva vidimo delavstvo in dijaštvo korakati skupno, ki izpopolnjujeta drug drugega. Socializem je zopet vez, ki združuje ta dva stanova; ta vez ni samo teoretičnega, temveč zelo praktičnega pomena. Pri nas dijaštvo še ni prišlo do tega spoznanja; ono se bavi le z osebnimi nasprotstvi „političnih voditeljev našega naroda“. Za vprašanja, ki so velikega pomena za življenje vsakega naroda, da, vsakega posameznika, se naše dijaštvo — z malimi izjemami — ne briga. Od svoje duševne omejenosti, ki jo je naš dijak prinesel iz srednje šole, se ne loči, in njegov nazor o svetu in življenju je tak, kakršen je bil v gimnaziji ali realki na podlagi Waplerjevih učnih knjig.

Nasprotno vidimo pri drugih narodih drugačne pojave. Tudi dijaštvo se oklepa socializma, razlagajoč si z nje-

govo pomočjo zgodovino, filozofijo, literaturo. Poleg tega je dijaštvo socialističnih smeri praktično in res dela za narod. Budimpeštansko dijaštvo poučuje vsako leto od jeseni do spomladi v triintridesetih delavskih društvih, in sicer v čitanju, pisanju, pravopisju, računanju, geografiji in geometriji. Poleg tega prireja v teh društvih predavanja iz zgodovine, medicine, tehnike, socializma, sodeluje pri socialističnih listih, izdaja popularne brošure; juristi dajejo pravni pouk, česar se posluži vsak mesec 150 do 200 delavcev. In vendar je v celi ogrski socialni demokraciji en sam akademik na vodilnem mestu, vsi ostali ogrski akademiki delujejo tiho in praktično.*

Ravnotako deluje poljska socialistična mladež; ona prireja poučna predavanja v mestu in deželi in skrbi poleg tega za svojo izobrazbo. V svojem glasilu „Promien“ se bojuje proti slabim stranem birokratične pedagogike. Razširja že v gimnazijskem dijaštvu

* Dok. d. Soc. zv. III. št. 10, pag. 450.

nove ideje in vzbujajo zanimanje za nove pojave v kulturnem življenju, kritikuje slabe učne knjige ter razpravlja in se uči o narodnem gospodarstvu, zgodovini, domači in mednarodni literaturi, filozofiji. Poljsko dijaštvo organizira delavske in kmetske šole, javne izposojevalne biblioteke, nabira denar za socialno propagando ter se temeljito in največ peča s samonaobrazbo. To dijaštvo je ustanovilo družbo za pospeševanje socialne znanosti, ki je dosedaj izdala zgodovino o kmetijskih vojnah, Erfurtski program, neko delo Sombarta (znanega nemškega narodnega gospodarja), prepovedane pesmi in članke velikega Mickiewicza. Druga taka založba je izdala n. pr. prevod Bernsteinove knjige „Voraussetzungen des Sozialismus“.

Zaradi tega nastopa tudi politično zelo zrelo. Ko so maloruski akademiki zapustili Lvovsko vseučilišče, da tako demonstrirajo za ustanovitev lastnega vseučilišča v Avstriji, je bila zopet poljska socialistična mladina, ki se je energično zavzela za svoje tovariše maloruske narodnosti proti poljski buržoaziji in reakciji, ki v svojem „Slovanstvu“ odreka maloruski narodnosti pravico do lastnih šol in lastne univerze!*

Celo na Hrvaškem se je pričelo gibati realistično dijaštvo, ustanovljajoč javne knjižnice in dajoč pouka prostemu in bednemu ljudstvu.

Pri nas je drugače. Naši dijaki so zelo skromni; zadovoljujejo se s praznimi resolucijami v prid te ali one meščanske stranke. O blagostanju naroda so vedno vsi solzni, pri tem pa jim niti na um ne prihaja, da bi res šli

med narod, ne navduševati ga za prazno in žalostno preteklost, temveč poučevati ga o dobrih, koristnih in praktičnih zadevah. Od reakcionarstva naših političnih strank odtrgati se, se jim zdi nemogoče. Nedavno je neko tako dijaško društvo sklenilo resolucijo zoper klerikalno obstrukcijo v deželni zboru kranjskem, ne da bi pri tem črhnilo besedico v korist razširjenja volilne pravice.

Slovensko visokošolsko dijaštvo nima nobene sijajne zgodovine za seboj in se tudi v sedanjih resnih časih ne briga za to, da bi jo kdaj imelo. Doma zahajajo na politične shode, klerikalne ali liberalne, in delajo žalostno (oh, tako žalostno!) stafažo našim gnilih meščanskim strankam. Za socializem se ne brigajo in ga obsodijo, še predno so prečitali vsaj eno knjigo o tem, kaj še, da bi se resneje pečali s sociologijo ali ekonomijo. En del tega našega dijaštva pa je padel že prav nizko, tako, da ga niti upoštevati več ni. Društvena čepica in poln vrč je simbol dela naše akademiške mladeži, ki se ponosno trka na prsa in trdi, da je skrajno svobodomiselna in liberalna in narodna, ki pa ne pomisli, da je vsak najnižji delavec koristnejši, kakor oni v svojem kričanju. Ne da bi proučevali našo domačo zgodovino, naše politične razmere; ne da bi se sami sebe izobrazovali tudi v rečeh, ki niso obligatorično za kak urad predpisane; ne da bi prosti narod učili pisati in računati, dajati mu svete v zamotanih in težkih rečeh — časih pa tudi v najbolj vsakdanjih: se naši slovenski dijaki — bodoča elita! — samo dvobojujejo! Ali se ne približa že skoro doba, da spoznajo mnogi in mnogi izmed naših

* Soc. Monatshefte pag. 848.

dijakov, kako nepraktično, neekonomično porabljajo sedaj čas svojih studij? Kajti če se bo nadaljevalo tako, kakor se sedaj izvršuje, stopila bo zopet nova generacija na površje med Slovenci, ki bo s svojim duševnim razvojem, s svojo izobrazbo še sama pod povprečnim površjem potrebne izobrazbe. Ali ni že nujno, da prinese s seboj nova generacija še kaj drugega, nego kesanje radi doprinešenih nepotrebnih nespametnosti in trdni sklep poboljšanja, spoznanih lahkorniselnosti ne več po-

navljati? Ali ni še napočil čas, da se spozna, da nova generacija mora priti z bogatim duševnim fondom, na podlagi kojega bo sezidala in dozidala to, česar dosedanje generacije ne morejo dovršiti, ker jim manjka fonda duševne sile, pozitivnega kažipota?

Prijatelji, najboljši kažipot iz dosedanje zagate je socializem. Nikar se ga ne bojte, nikar ga ne obsojajte, ampak proučujte ga! Če ga spoznate, ga boste sprejeli, in v vaših srcih bo jasno!

Etbín Kristan:

Socializem in duševno življenje.

Pravim „patriotom“ se človek sicer zameri, ako pravi, da so razmere pri nas v vsakem oziru bolj malenkostne kakor drugod in da pravzaprav nismo zato majhen narod, ker nas ni mnogo po številu, temveč zato, ker je naše življenje malenkostno. A če bi se imelo v vseh rečeh poslušati patriote, tedaj bi narod najbolj sigurno propadel; vsekako je resnica gotovo vsaj toliko važna kakor patriotizem. In resnica je, da je horizont pri nas povsod omejen, da nikjer ne najdemo velikih potez, da vlada na vseh koncih in krajih strah pred „novotarijami“, da so naše glave le glavice, naše duše le dušice... in cilje izpoznavamo le tedaj, ako nam skačejo pet pedij pred nosom. Zato se tudi ni čuditi, da je socializem Slovencem po priliki tako znan, kakor deveta dežela. In če naša inteligenca večinoma ne pozna temeljnih naukov socializma, je le logično, da ne raz-

mišlja niti o pogojih za realiziranje njegovih teorij, niti o njegovih praktičnih posledicah. Tupatam se sliši kakšno frazo, ki je tako cčna kakor otrobi, in to se imenuje potem znanje. Ljudje, ki so slišali nekaj zvoniti o materializmu, se odrežejo pri priložnosti, da je socializem materialističen — pa krepko pljunejo, kajti za idealista, ki reši domovino sedemkrat na teden, ako je vino dobro, je materializem znamenje živalskega značaja. Kdor se bojuje za materialne reči, je trebuhar, ideali pa so tisto, kar nas loči od živine.

Včasih se to globoko prepričanje za trenotek omaje. Ako se pojavi v Nemčiji kakšna „lex Heinze“ na obzorju, ako vzraste na Francoskem kakšna „aféra“, pa posežejo socialisti krepko vmes, tedaj pravi ta ali oni, da je socialnademokracija pač tudi napredna stranka. Kadar je stvar končana, pa zadoni zopet stara pesem: Eh, vse za želodec, samo za želodec.

Gotovo bi bil socializem tudi tedaj resen in važen, ako bi imel edino nalogo, nasiti razne želodce . . . Toda preureditev družbe ni le vprašanje za lačne in za raztrgane, temveč tudi za tiste, ki jim ideali niso prazne fraze in puhel lišp, ki žele, da bi se razvila znanost, umetnost in literatura, ki hrepene po višji kulturi. O sedanjem stanju kulture se sodi lahko pesimistično, pa tudi optimistično. Napredka se gotovo ne more utajiti; priznati se mora tudi, da prinaša marsikakšen plod razvoja tudi proletariatu koristi, če tudi ne toliko kakor posedujočim razredom. Železnica, brzojav, plinska in električna luč, moderna kirurgija i. t. d. koristi ponekod tudi nižjim slojem družbe. Vendar pa je gotovo, da so plodovi kulture v družbi zelo neenako razdeljeni, a kultura ni visoka, ako je število iznajdb veliko, temveč ako prinaša mnogo koristi; tem višja je, čim splošnejši je njen dobrodelni vpliv.

V čem tiči pravi pomen Gutenbergove iznajdbe? Pisati in čitati so znali tudi poprej nekateri ljudje. Ali tiskarstvo je pospešilo razširjenje tega znanja in omogočilo je literarno izobrazbo širokih slojev. Vzelo je privilegij znanja posameznikom ter naredilo iz njega pravico vseh. Vstvarilo je široko podlago omiki in milijonom ljudi je odprlo pot do kulture.

A tudi tiskarstvo samo zase ne bi moglo roditi tistih uspehov, ki jih danes opazujemo, ako ne bi bile druge, iz družabnih razmer izvirajoče okolnosti podale iznajdbi praktičnih posledic. Brez napredka na polju šolstva tudi tiskarstvo ne bi moglo prinašati tako obilnih sadov in ne bi moglo posredovati tako

širokim slojem znanja, kakor ga danes posreduje. Vir tem razmeram pa je ista moč, kateri je pripisati vsako družabno organizacijo in vsak napredek: Potreba. Kapitalistična družba potrebuje neko svoto inteligence za industrijo, od katere živi, in zato si vzgaja ljudi, ki znajo čitati, pisati, računati, ki poznajo tehniko i. t. d. Vstvarja si živ rezervoar, iz katerega lahko zajema, kakor se ji poljubi in kakor potrebuje — ročne delavce, priganjače, uradnike, tehničarje, pravne zastopnike i. t. d.

V tej družbi služi vse kapitalu, posredno ali neposredno. In kulture imamo ravno toliko, kolikor je kapitalizem potrebuje. To pa je neskončno majhen del tega, kar bi družba kot svota vseh svojih udov potrebovala.

Kdor želi več duševnega življenja, višje kulture, mora želeti tudi drugo družbo, ker se mu v sedanjosti želje ne morejo izpolniti. Kapitalistična družba producira idealno blago poglavitno za gospodujoče razrede in dovoljuje samo toliko sredstev, kolikor je v ta namen potrebno. Kvalitativno in kvantitativno je ta produkcija odvisna od potrebe in volje kapitalizma. Vsi faktorji kulture postanejo na ta način sužnji kapitala. Znanost, umetnost in delo je degradirano. Nobeden teh delov se ne more razvijati, kakor bi to naravni pogoji dovoljevali, temveč samo v mejah vladajočih družabnih razmer, ki so jako ozke.

Če tudi manchestersko načelo ni prišlo povsod do splošne veljave, je pridobilo vendar toliko praktičnega pomena, da se je pričel na vseh koncih in krajih boj vseh proti vsem in da divja boj za obstanek v najprimitivnejših

oblikah. Neizmerne in neprecenljive moči absorbira čisto navadni boj za kos kruha. Materialna eksistenca — to je v kapitalistični družbi glavna skrb spodaj in zgoraj, med podjetniki in med delavci; a ta skrb ubija neprenehoma duhove, ki jih je priroda morda predestinirala sa velikanska dela.

S statističnimi podatki bi se prav lahko dokazalo, da je materialna beda uničila celo vrsto talentov, ki bi bili kot učenjaki ali umetniki lahko podali svetu krasne sadove. Nobena statistika pa nam ne more povedati, koliko takih talentov je propadlo — preden so sami sebe izpoznali, ali pa pozneje v groznem neusmiljenem boju našega življenja. Slovenci so majhen narod; a že naša novejša zgodovina ima dosti primerov za to. Koliko pa je tistih, o katerih svet nič ne vé, ker morda sami niso vedeli ničesar ali pa premalo o svojih močeh?

Včasih se objavi v literarnem ali v umetniškem svetu novo ime in časopisi pripovedujejo, da je bil novi mož poprej krojaški ali mizarski pomočnik, podrejen policajni uradnik ali pa potepuh. In svet se čudi. Morda pa je bolj čudno, da se pojavi tako malo enakih talentov. Tisti, ki pridejo tako na površje, so zadeli veliki dobiček v lotriji življenja; tisti, ki ne zadenejo niti male ambe, ostanejo skriti, a njih število je gotovo veliko večje. Gotovo ne pride vsako uro kak Edison ali Gorkij na svet; a premoženje se ne sestavlja iz samih cekinov, temveč tudi iz kron in iz vinarjev. Duševnemu bogastvu človeštva bi prišli tudi manjši talenti v prid, a pogostona se tudi prav veliki čisto izgube.

Najplodovitejši umovi so bili navadno v nižavah življenja doma. Kar jih je prišlo iz visokih krogov, je bilo jako malo. A njih pot je gladka. Ako imajo res duševnih moči, jih veliko lažje porabijo in veliko lažje pridobe priznanja, kakor tisti, ki pridejo iz proletarskega sveta ter morajo bojevati za vsak korak in v tem boju lahko poginejo, preden pridejo do prve etape. Ogromna masa neposedujočih, ki je dala svetu celo vrsto sijajnih umov, katerim se je sreča nekoliko nasmehljala, mora imeti še več tega blaga, le da solnce sreče nanje nikdar ne posije. — V kapitalistični družbi je izobrazba in vzgoja, ki jo učenjak, umetnik, literat potrebuje, odvisna od denarja. V kapitalistični družbi je znanost, umetnost, literatura predmet kupčije. Vse to pač jasno dokazuje, da je svoboden razvoj teh kulturnih faktorjev v sedanji družbi nemogoč.

Prvi pogoj za razširjenje in za povzdigo, za osvoboditev duševnega življenja je odstranitev boja za materialni obstanek. V družbi, ki ne bi služila samo interesom enega razreda, bi se morali vsi umovi svobodno razvijati; ker bi odpadla odvisnost od kapitala, bi hodila znanost in umetnost lahko po tisti poti, ki bi si jo sami izbrali. Ako bi družba bila sestavljena iz enako veljavnih delov, bi bila družabna potreba identična s potrebo splošnosti in tej potrebi bi se tem bolj zadostilo, čim bolj bi se vse — torej tudi duševne — moči razvile. Družba bi bila iz lastnega interesa prisiljena, ustvariti vse pogoje, da pride vsak talent lahko na dan in da lahko doseže najvišji naravni vrhunec. Ker

bi morala kultura celi družbi napraviti življenje bolj prijetno in udobno, bi bila glavna naloga družbe, vsako kulturno delo olajšati; na široki podlagi splošne kulture bi se duševno življenje

brez ubijajočih materialnih skrbi povzdignilo na višavo, ki je danes niti v fantaziji ne moremo premeriti. In to je morda največji pomen socializma.

Dr. L.:

Kako je nastalo delavsko vprašanje.

Konec.

V srednjem veku so prehajali — kakor rečeno — izdelki iz rok producenta, naravnost v roke konsumenta, kar se je godilo na mestnih trgih. Producenti so delali le na naročbo. V novem veku se je vse izpremenilo. Mestni trg se je razširil na okolico, polagoma je postal celi svet trg. Producenti izdelujejo blago za zalogo ne glede na potrebe, zato morajo skrbeti za konsum. Sedaj se je še le mogla razviti trgovina v pravem pomenu besede. Izdelki ne prehajajo naravnost iz rok producenta v roke konsumenta, ampak po posredovanju tretjih oseb. Boljšajo se prometna sredstva, gradijo se ceste, železnice, ustanavljajo pošte, uporabljajo telegrafi in telefoni. Razvijajo se naprave, podpirajoč trgovino, kakor kredit. Kredit ima namen, da se kapital, ki ga kdo sam ne more plodonosno porabiti, porabi s pomočjo tuje roke. Kredit je pa zopet ustvaril celo vrsto drugih naprav, ki zelo pospešujejo promet, n. pr. razne banke, dalje pravne listine, kakor: menice, šeke, bankovce i. t. d.

Poprej je imel producent, lastnik produkcijskih sredstev, ves dobiček sam.

Srednjeveškemu obrtniku ni bilo treba deliti dobička z nikomur, ker so se smatrali mojster, pomočniki in učenci za eno družino, v kateri je bil mojster oče — gospodar. V novem veku se je to izpremenilo. Lastnik produkcijskih sredstev mora najemati delavne sile, dobiček je sicer njegov, toda ga mora deliti: eden del vzame sam, drugi del pa delavec v obliki mezde ali zaslužka.

Poleg teh gospodarskih izprememb so nastale tudi pravne izpremembe. Srednjeveški organizem se je zrušil, nastala je nekakšna atomizacija družbe, to je, družba se je razbila v posamne dele ali atome. Cehi so proti koncu srednjega veka bolj in bolj izgubljali svoj pomen, širil se je egoizem pri mojstrih, da so vzprejemali v ceh le svoje sorodnike in prijatelje. Porajajoča se veleobrt je onemogočevala daljše življenje cehov. Razglasila se je popolna svoboda. Vsakdo je mogel zvrševati kakršenkoli obrt, ni mu bilo treba izpričevala o učni usposobljenosti. Nastala je svobodna pogodba med delodajalcem in delojemalcem. Tu ni bilo nikakšnih javnopravnih vezi, ampak vse je bilo čisto osebnoopravno.

Druga važna izpremema je nastala s tem, da se je rimsko pravo zopet uvedlo v zakonodajstvo. Rimsko pravo je pa individualistično, ono podpira osebni individualizem.

Tudi v modroslovju se je uveljavil individualizem, kakor na Angleškem in Francoskem. Francoski enciklopedisti so razvili teorijo tako zvanih naravnih prav. Človek sam po sebi kot človek ima pravico do tolike osebne svobode, v kolikor ne posega v svobodo drugega. Na političnem polju so uničili vse pravice, vse zakone, omejujoče svobodo; ravnotako naj vlada na gospodarskem polju popolna svoboda. Tretji stan, meščanstvo, se je proglasil za enakopravnega z drugimi stanovi. Nastalo je splošno tekmovanje.

Vse to je imelo važne posledice za kapital in delo. Zanima nas razmerje med kapitalom in delom, med kapitalistom in delavcem. Oni, ki daje proizvodna sredstva, ima po rimskem pravu tudi pravico do produkta; delavec nima pravice do tega, kar se je izdelalo, on dobi le odškodnino za svoje delo, mezdo, zaslužek ali plačo. Mezda je povračilo delavne sile, ki jo delavec proda delodajalcu, mezda je cena delavne sile. Delavna sila je posebne vrste blago in mezda je cena tega blaga.

Delavna sila ima kot blago svoje vrste posebne lastnosti, ki jih ne opazimo pri drugem blagu in ki imajo na ceno delavne sile neugoden učinek.

Te posebne lastnosti delavne sile so sledeče:

1. Pri drugem blagu sta si kupec in prodajalec enaka v tem, da čakata ugodnejše cene, ako jima takratna cena, ko

kupujeta in prodajata, ni povšeči. Delavec ne more čakati, da bi bila mezda višja, on mora prodati svojo delavno silo za vsako ceno, ker je delavna sila edino sredstvo, ki ga živi. Brez kapitala ne more delati, kapitala pa sam nima (poljedelec ima zemljo, obrtnik svoje rokodelsko orodje), zato mora skleniti s kapitalistom kot posestnikom produkcijskih sredstev pogodbo. Podjetnik ni eksistenčno prisiljen, da delavca vzprejme; pri stavkah n. pr. ima sicer škodo tudi on, toda zato še vse eno lahko živi.

2. Delavna sila je podobna blagu, ki izgubi svojo ceno, ako se precej ne proda, kakor sveže pecivo. Tako izgubi tudi delavec delavno silo, ako je ne rabi. Čas, v katerem delavec ne dela, je zanj izgubljen, nenadomesten.

3. Delavna sila je nerazdruženo spojena s svojim lastnikom. Delavec ne more ločiti delavne sile od svoje osebe. Kmetovalec ali obrtnik pošlje lahko svoje blago drugam, kjer ga misli dražje prodati. Delavec tega ne more, ampak mora iti ali sam ali s svojo družino na dotični kraj, kjer je morebiti delo boljše plačano. To je mnogim naravnost nemogoče, večini pa so vsaj na poti razne ovire in zapreke. V zvezi s to okolnostjo so tudi moralne, politične, zdravstvene in druge posledice.

4. Pri tako zvanem neizpučenem delu, to je pri takem delu, katero more vsak normalno razvit človek opravljati, ne da bi se moral za to posebej učiti — je ponudba dela neomejena. Vsakto lahko dela, da je le telesno za to usposobljen.

5. Kakor hitro se zmanjša mezda pri enem kapitalistu, se izpremeni tudi pri drugih. Na vsakem trgu je spor

med kupcem in prodajalcem. Kupec hoče blago kar najceneje kupiti, prodajalec pa kar najdražje prodati. Ravno tako skuša delavec svojo delavno silo prodati kar najdražje, dočim jo hoče kupiti kapitalist kar najceneje s tem, da znižuje mezdo kolikor mogoče. S stališča podjetnika je mezda del produkcijskih stroškov. Vsako zvišanje mezde ima za nasledek ali manjši dobiček podjetnikov ali pa višjo ceno izdelkov. Za podjetnika je slabo, ako se zvišajo cene, ker potem manj proda vsled večje konkurence. Zato skuša vzdržati mezdo na nizki stopnji.

Pri moderni produkciji se nam javljajo tipične razmere, to so take razmere, ki so vedno in povsod iste, ker je njih pogoj — moderna produkcija — isti. Te razmere so posledica razvoja veleobrti in svobodne pogodbe.

Delavec dela od svojega vstopa v tovarno pa dotlej, ko mu opešajo moči, vedno eno in isto delo. Izučil se je v izdelovanju določenega kosa, drugih delov, iz katerih izdelek obstoji, ne zna narediti. To ima zanj slabe posledice. Svoje delo opravlja mehanično brez pravega notranjega zadovoljstva, ki ga občutimo, ako smo sami srečno dovršili kak izdelek. Delavec tega veselja nima, ker nikdar ne izgotovi sam cellega izdelka, ampak dela vedno samo en kos, mali del celote. Ako se mu potem pripeti, da izgubi brez svoje krivde službo, ne zna nič drugega delati in ne more dobiti lahko zaslužka drugod nego pri neizkušenem delu, za katero ni treba posebne vaje in ga lahko vsak opravlja, če je le telesno usposobljen. Na ta način se bolj in bolj množi delavski proletarijat.

Izučeni delavci množe vrste neizkušenih.

Slabe posledice ima za delavca strojna produkcija. Z uvedenjem strojev je odpadla potreba človeškega dela. Stroj je pahn timer mnogo delavcev v bedo in revščino. Misleč, da si na ta način opomorejo, so začeli delavci sprva uničevati stroje in tovarne! Strojna produkcija potrebuje ljudi le za nadzorstvo, da stroji redno funkcionirajo. To nadzorstvo pa ni tako težko delo, zato opravljajo lahko ta posel tudi ženske in otroci in s tem tekmujejo z moškimi. Vsled splošnega tekmovanja se vrši strojna produkcija nepretrgoma, zato skuša podjetnik razširjati delavni čas, da dela tudi po noči. Stroji veljajo mnogo denarja, zato je treba za produkcijo velikega kapitala. Delavec tega ne zmora, on mora ostati vedno to, kar je: delavec. Srednjeveški rokodelski pomočnik je postal po nekaj letih samostojen mojster, delavec se mora le v izrednih slučajih povzpeti više v velikih središčih. Strojna produkcija se osredotočuje v tovarnah z vsemi slabimi zdravstvenimi in moralnimi posledicami, ki izvirajo iz tega. Stanovanja so draga, delavci stanujejo natlačeni po zaduhlih, vlažnih, temnih beznicah. Pri veliki industriji se dela za zalogo, s čimer je vedno v zvezi večji ali manjši riziko. Pri tem trpita oba: podjetnik in delavec. Delavec izgubi službo in si išče dela v vrstah neizkušenih delavcev, kar pospešuje proletarizacijo delavstva. Delavec ni za to odgovoren; naj je še tako priden, vesten in pošten, vendar nima dela. Umevno je, da to ne more ugodno vplivati na njegovo duševno stanje. S svobodno pogodbo ima podjetnik

nadvlado nad delavcem. Vsled splošnega tekmovalnega znižuje podjetnik mezd. Proti temu je delavec-podjedinec brez moči, tu more kaj doseči le organizacija. Mezda pa se lahko znižuje tudi na indirektni način. Tako indirektno zniževanje mezde se godi n. pr. s podaljševanjem delavnega časa, ako se dela tudi ob nedeljah in praznikih, ako se ne dovoljujejo odmori, ako se rabijo pri delu ženske in otroci, katerih življenske potrebščine so manjše, dosledno tudi plače.

Po svobodni pogodbi si more podjetnik izgovoriti popuste, kazni, ako pride delavec prepozno na delo, če poškoduje proizvajalna sredstva (orodje) i. t. d. Podjetnik nima zanimanja za moralne in zdravstvene razmere delavčeve. Delavec je navezan sam náse in na podporo dobrih ljudi, ako zbolí, se poškoduje, onemore ali nima dela. Mnogo se izrabljajo delavci pri tako zvani domači obrtnosti.

Nizka mezda neugodno vpliva na duševno stanje delavčeve, jemlje mu veselje do dela. Ker nima upanja, da bi se mu pri boljšem delu zvišala plača, se ne povzdigne do večje dovršenosti pri svojem izdelovanju. Ustrezajoč komaj svojim najnujnejšim življenskim po-

trebam, si ne more devati na stran. Krepko hrano in toplo obleko mu nadomešča alkohol. Ako pride — brez svoje krivde — ob službo, ali zbolí, se poškoduje ali vsled starosti onemore, nima nikakšne zaloge, iz katere bi zajemal. Čaka ga beraška palica.

In rodbinsko življenje! Upregajo se žene in nedorasla mladina v produkcijo. Kakšna vzgoja otrok?

Tudi v kulturnem oziru je delavec na slabem. Delavec po napornem delu ni sposoben, da bi se njegov duh bavil z duševnimi potrebami. Tudi nima časa niti sredstev za to. Otroško delo odteguje mladino tudi od najnavadnejše izobrazbe.

Razmere, ki sta jih ustvarili veleobrt in svobodna pogodba, imajo tudi neugodne politične posledice. Med delavstvom se širi splošna nezadovoljnost s sedanjim družabnim redom.

Iz vseh teh naštetih slabih razmer se je rodilo delavsko vprašanje kot posledica novodobnega gospodarskega razvoja in pravnega naziranja. Rešitev tega vprašanja je naloga gospodarske in socialne politike. Rešuje pa se to vprašanje s troje stališč: individualističnega (liberalnega), socialističnega in socialnoreformnega.

Karl Linhart:

Nekaj socialistične polemike.

I.

Socializem je najvišja smer moderne časa. V svojem gibanju tvori deloma kos že uresničene komunistične bodočnosti (zlasti v kooperativizmu ali zadružništvu), deloma pa krepko bojevno četo, ki polaga z veseljem po-

gumom dinamit pod zastarelo zidovje kapitalističnega družabnega poslopja. V svoji znanstveni teoriji pa daje socializem zagotovilo, da je to delo plodonosno, in da bode uspelo. V svoji teoriji kakor v svoji praksi je socializem

pristni sin modernega časa. Le na temelju kričečih števil angleškega kapitalizma je sezidal Marx svoje delo; le moderni proletariat na drugi strani zamore vstvarjati svojo bojno organizacijo. Tako je socializem najvišja smer modernega časa — ker izraža logično in seveda tudi brezobzirno vse njegove konsekvence. Kot tak pa socializem ne sme prezirati nobenega vprašanja naše dobe. Že stari Liebknecht je naglašal univerzalnost ali vsestranost socializma, in to v času, ko socializem še ni dosegel današnje mogočnosti svojega razvitka. Ta univerzalnost dovaja socializem do tega, da se pričinja pečati z vsemi važnejšimi pojavi našega veka.

Zadnja leta se opaža n. pr. odvrčanje od suhoparnega Büchnerjevega materializma k neki čistejši filozofiji, da, k nekemu novemu krščanstvu, in ne le sivolasni prerok iz Jasnaje Poljane, Lev Tolstoj, je oznanjevalec tega novega krščanstva; on je celo osamljen, on je občudovanja vreden samotar. Po vsem svetu se pojavljajo smeri in struje, ki bijejo boj proti dvema prenapetostima: proti meščanskemu materializmu kot zanikanju vsega nematerialnega, kot sitemu modroslovju treburarskega brezverstva — in proti dogmatiki, proti mistiki tradicionalnega krščanstva, ki bije zdravemu razumu v obraz.

Ta nova duševna struja jemlje od materializma vse kolosalne pridobitne znanosti; v svojem idealizmu pa — naš Aškerc je imel prav, ko je dejal, „da je vsak realist (recte: materialist) idealist“ — stoji celo na utopističnem stališču Baconove dobe. Iz celega krščanstva izbira ta moderna struja

etična zrna. Ker je pa etika življenska moč krščanstva, ker je bil nazarenski Jezus ravno v dnu svojega imenitnega srca etik, in ker si je podvrgel le vsled tega ves svet, razbil jasni olimpi poln ljubavnih spletk in grešnih intrig, razbil, v današnjem zmislu besede, nemoralno nebo grških in rimskih bogov — in ker poznamo to Jezusovo etiko vedno in povsod kot krščansko, se ne dá zatajiti njen značaj. In tudi v tej novi struji se ne dá zatajiti!

Ta moderna renesanca pravega krščanstva kot zgodovinski odpor na desetletja trajajočo nadvlado svete trojice: „Tvarina — moč — gibanje“, to mogočno in veliko podcenjeno gibanje, je pričelo zanimati tudi posamezne socialistične glave. Zlasti nemški pastor Göhre — ki je vendar izrečen socialni demokrat in o katerem se je v tej reviji opetovano govorilo — se je pečal in se še peča s tem vprašanjem.

Pri socialnodemokratskem delavstvu pa je našlo stremenje Göhrejevo in njegovih tovarišev velik odpor, kar je sicer popolnoma naravno. Vprašajmo se le hladnokrvno in z mirnim srcem: Kakopostane delavec socialni demokrat? Prvi korak je, da postane strasten „Pfaffenfresser“, hud nasprotnik vsega, kar lazi v črni kuti po božji zemlji. Pokojni naš Rok Drofenik je bil tipičen v tem oziru, in slovenski duhovniki bi morali darovati zahvalne maše, ko je — za nas tako rano! — umrl. Zatem postane delavec brezverec ali ateist. To brezverstvo sicer ni plod znanstveno utemeljenega prepričanja, ono je le izrodek nezadovoljne negacije, varanega vednega upanja in zaupanja v vplivanje neke višje moči — boga.

In kakor je religija priprostega človeka enostavna — navadnemu človeku so zvezde „okna nebeška“, bog mu je lep starček, hudič pa znani parkelj z rogmi in repom — tako je tudi brezverstvo takega naivnega človeka enostavno zanikanje osebnega boga. Natanko premišljeno ni niti zanikanje osebnega boga, temveč le upor, rebelija proti temu osebnemu bogu, ki ne usliši najpobožnejših prošelj in pusti trpeti najpridnejšega človeka . . . Tak priprost ateist proklinja čisto „krščanstvo“, kliče hudiča krščanske cerkve vsak trenutek na pričo, — v svoji enostavni frazeologiji zanika krščanstvo, a ne more vendar premagati vse privzgojene in prirojene

predsodke krščanskega naziranja. Drastičen v tem oziru je slučaj, katerega sem sam doživel. Eden mojih sodrugov in prijatelj ne veruje v boga, pač pa v — copernice. Ko sem mu očital to babjeverstvo, mi je dejal: „Le počakaj, ti bodeš že še videl, vsaj si še premlad; jaz sem videl copernice na svoje lastne oči“ . . . To je seveda izjema, a jako poučljiva izjema. Kajti na tem duševnem stališču je veliko socialnih demokratov.

Zadnja leta se je tudi v tem oziru na Slovenskem precej delalo. Vedno očitneje se je stavil kapitalizem kot najhujši sovražnik v ospredje našega boja in se je pričelo ločiti natanko klerikalizem in krščanstvo.

Nadaljevanje prihodnjič.

Pregled.

Politika. Rusko-japonska vojna. Med Rusijo in Japonom so bile razmere že dolgo napete, in sicer že od zadnje Japonsko-kitajske vojne. Japonci — mali azijski narod, ki je sprejel evropsko kulturo — so izpredvideli, da preti njihovi domovini resna nevarnost od Rusije, ki je že iztegnila svoje dolge prste do daljnega iztoka po Mandžuriji, tako, da je bilo tudi že Korejsko cesarstvo v nevarnosti. Tega seveda Japonci niso mogli mirno gledati, ker se je s tem omejala njihova ekspanzijska politika, odnosno se jim je odreklo vsako anektiranje sosednjih pokrajin. Rusija sama ima doma polne roke dela. Po celi Rusiji se je razširilo revolucijsko gibanje, ki preti uničiti trhlji ruski prestol. Ruski kmet je v kulturnem in gospodarskem oziru ostal skoro 300 let za zapadnoevropskim kmetom. Delavsko gibanje se pospešuje s krogami in nagajkami kozakov, dijaštvo in svobodoumno meščanstvo se zatira, vlačí po ječah in Sibiriji . . . Vsa kulturna Evropa se je zgražala nad barbarskimi čini ruske birokracije, in če bi ne podpirali evropski kapitalisti ruski prestol

z denarjem, bi moral že davno pasti. Sedanje vojne je kriva Rusija vsled svoje pohlepnosti, zakaj napreden ruski narod je za mir, katerega je kršila ruska avtokracija s carjem na čelu. Da se ta avtokratična vlada zamore vzdržati, plačuje po vsi zapadni Evropi policijske agente, ki ovajajo v tujini bivajoče svobodomiselné ruske podanike kot anarhiste. V spominu je še številni brutalni nemir v Kišnevu, ki ga ima na vesti ruski carizem, umor Kitajcev po kozakih, tatvine pri bolgarskem knezu, barbarično mučenje ruskih dijakov, kazni upornih kmetov v Poltavi . . . Vsak resničen prijatelj ruskega naroda in sovražnik barbarskega avtokratičnega sistema želi, da bi dobila ruska avtokracija na daljnem iztoku smrten udarec, da bi se tam v Aziji pričelo delo za notranjo preuredbo slavnega in velikega ruskega naroda. — Kako se bo završila vojna, to ne vé nihče, ker je bila ruska armada nepripravljena, a Japonska je mala država, ki se ne more meriti v sredstvih z Rusijo.

Avstrijska in ogrska delegacija je dovolila stroške za nove topove, ki znašajo

približno 184 milijonov kron; lansko leto je bilo dovoljeno za havbice že 38 milijonov kron, tako, da je delegacija dovolila v dveh letih novih bremen za 222 milijonov. Gospodje poslanci, ki so glasovali za to, si pač niso v svesti, kakšna nova bremena so navalili na ljudska ramena. Slovenci so v delegacijah zastopani po dr. Šusteršiču, ki se ni toliko protivil proti tem novim dovolitvam, kakor proti takozvani „veto-pravic“ habsburške dinastije ob volitvah novega papeža. Tudi o slovenskem vseučilišču gospod poslanec ni znil v delegacijah besedice. Sodeč po njegovem nastopu, so Slovenci narod, ki je najsrečnejši na svetu in ki nima drugega opravka, kakor varovati pravice rimskega papeža. Značilno je, da so skoraj vsi delegatje izrekli vojnemu ministru popolno zaupanje in priznanje ter se valjali po trebuih pred njim ... in Šusteršič tudi! — Kako že pravi poslanec Šusteršič, kadar je med svojimi kmeti volilci? „Jaz sem demokrat in zastopam ljudstvo!“ Mnogo gnilega je v državi Danski ...

Socializem. Nemčija. Pri volitvah v Elzaški-lotarinški deželni odbor je prodrli socialni demokrat Emmel. Pripomniti je, da trirazredni volilni sistem daje volilno pravico le večjim davkoplačevalcem. Tudi pri občinskih volitvah so bili nemški socialni demokratje srečni. Zmagali so pri volitvah v nekaterih mestih in tudi na deželi. V Berlinu so pridobili pet novih sedežev in obdržali vse stare, tako da pripada v tretjem volilnem razredu mestnemu zastopu 33 socialnih demokratov. V Charlottenburgu so pridobili šest sedežev. Nadalje so zmagali posebno v sledečih mestih: Remscheid, Heissen, Helmarshausen, Bant, Weissenfels i. t. d.

Italija. Socialnodemokratični poslanci Italije so se povodom otvoritve parlamenta posvetovali, ali naj podpirajo sedanjo radikalno vlado ali ne. Vsi so bili mnenja, da je ne gre podpirati. Turati je zastopal to-le stališče: Govornik socialistične frakcije naj nastopi v parlamentu kot brezobziren kritik, vendar pa se naj ozira tudi na reformni program vlade. — Ciccotti in Ferri sta se temu nazoru uprla, češ da odklanjata sploh vsako sodelovanje s katerokoli vlado. Za krizo socialistična stranka ne more prevzeti nobene odgovornosti, ker sta njena vzroka le nemoralnost

in nezmožnost vladajočih razredov. Ferri se je izrekel za najodločnejšo opozicijo zoper vsako vlado. Bissolati je priznal, da sta v stranki dve različni mnenji: eno zahteva sistematično opozicijo proti vsaki vladi, drugo pa je pripravljeno se od slučaja do slučaja udeležiti skupnega reformnega dela. Tudi on je za opozicijo proti sedanji vladi. Bissolati je bil na to določen za socialističnega govornika v parlamentu, da razjasni stališče stranke proti sedanji vladi.

Stranka je sklicala svoj letošnji zbor v Bologno, ki bo zboroval od 8. do 11. aprila 1904. Sluti se, da pride na tem zboru do ljutejših razprav med transigenti (Ferri) in intrasigenti (Turati).

Socializem v Belgiji. V Bruslju so sklicali dne 30. novembra p. l. šesti agrarni kongres belgijske delavske stranke. Velika debata se je završila med sodr. Debarsyjem in Vanderveldom. Debarsy je poudarjal, da se morajo smatrati vsi mali zakupojemniki zemljišč za izkoriščance, da je položaj teh malih zakupojemnikov slabši kot pa poljedelskih delavcev na večjih posestvih. Vandervelde pa je poudarjal, da stranka ne sme izpremeniti svojega proletarskega značaja niti pri kmetijski propagandi. Če bi se zastopali interesi malih zakupojemnikov, bi morala stranka vstopiti tudi za varstveno carino, kar pa bi nasprotovale interesom delavstva vobče in tudi socialističnemu načelu. — Njegova resolucija se je vzprejela z veliko večino. V njej se pravi, da je socialna demokracija delavska stranka in da mora kot taka v prvi vrsti zastopati interese industrialnega in poljedelskega delavca, nadalje malega kmeta, katerega eksistenčni in delavni pogoji so se približali onim meznega delavca.

Kongres je tudi sklenil izdati brošure za kmetско prebivalstvo ter izdati socialistični kmetški koledar.

Pri zadnjih občinskih volitvah je postavila belgijska socialna demokracija samostojne kandidate v 857 občinah. V Bruslju so prodrli z veliko večino, istotako tudi v nekaterih drugih mestih; v Lüttichu so dobili socialistični kandidati od 5000 do 6000 glasov. Stranka ima sedaj svoje odbornike v 368 občinah z 1247 občinskimi svetovalci.

Mednarodni socialistični biro v Bruslju je izdal manifest, v katerem se v imenu mednarodne socialne demokracije obrača proti linčanju, ki se je pričelo razširjati v Združenih državah Severne Amerike. Znano je, da se belokožci za vsak zločin črncev maščujejo potom krutega trpinčenja (linčanja), brez da bi počakali kakega sodnega postopanja. To pa bije vsakemu pravnemu čutu v obraz. Taka justica plemenskega sovražstva je navadno tako kruta, da daleč presega vsako živalsko krvooločnost. Leta 1902. so v enem samem mestu linčali 103 zamorce!

Dansko ministrstvo je predložilo parlamentu zakonski načrt, po katerem bi imeli vsi moški in ženske, ki plačajo kak davek, volilno pravico v občini in s katerim bi se uveljavila tajnost volitve v vse občinske zastope.

Japonska. Povodom oboroževanja Japonske in Rusije in pripravljanja za vojno, so imeli japonski socialisti mnogo shodov v Tokiju in drugih krajih. Na shode je prišlo tudi mnogo meščanov, ki so se zavzemali za vojno. Sodrug Katayama in Abe sta razložila socialistično stališče napram vojni in je bila povsod vzprejeta resolucija, ki se izreka za mir. Socialiste, organ japonske socialne demokracije je vedno zapljenjen in njegov urednik je bil že večkrat pozvan pred sodnika. Socializem se vendar naglo razvija.

Volitve v Avstraliji so prinesle delavski stranki lepe uspehe. Vladna stranka šteje 27, opozicija 26 in delavska stranka 22 poslancev.

Socialna politika. Socialna politika v Avstriji. Tudi v tem oziru smo v Avstriji daleč zaostali za Nemčijo in drugimi modernimi državami. Nekaj časa se je pač tudi v Avstriji gojila socialna politika. Vladni gospodje so bili namreč krivega mneja, da se bo s tem pripravilo delavstvo od socializma in da bo zopet postalo indiferentno. Ko se je vlada prepričala, da prava socialna politika tega namena ne more imeti, jo je opustila. Visoki birokraciji se moramo zahvaliti, da je postala ta prikazen pri nas neznana stvar. Rudarji v Trbovljah se n. pr. pritožujejo o slabih strniščih, nizka, zaduhla so, da ugasne luč v njih. Na drugi strani rudar mnogokrat ne dobi ves čas „sihte“ vode, da bi si umil roke in pojedel

kos kruha. Posode za vodo so nesnažne, slabo pomite, in kadar dobe luknjo, se jih zamaže z ilovico! Črvena bolezen ima seveda pri takih razmerah obilo posla. Vlada se ne briga za življenje državljanov, k večjem izda kako brošuro z lepimi nauki, ne briga se pa za njih uresničenje. Saj — kakor rečeno — saj v Avstriji ne poznamo socialne politike!

Pohabljenost v industrijskih krajih. Samaritska oskrbnica v Krakavu pri Magdeburgu je sestavila statistiko pohabljenosti. Provinca Saksonija, ki šteje 2,836.616 prebivalcev, ima 1512 pohabljenih otrok do 14 let. Le malo teh otrok je bilo rojenih pohabljenih. Pohabljenost je nastala večinoma vsled bolezni in pomanjkljive vzgoje, prav malo vsled poškodb. Le 83 pohabljenosti pripada premožnim rodbinam, vsi drugi 1323 pa revnim. V provinci je pa vsaj trikrat toliko odraslih pohabljenosti.

Osemurni delavnik v državi Kansas. Najvišji sodni dvor Združenih držav v Ameriki je razsodil nasproti sodnijam države Kansas, da zakon, ki določa, da smejo delavci v službi pri oblastih ali pri delih, ki jih iste oddajajo, delati osem ur, ni v nasprotju z deželno ustavo!

Občina in socializem. Pri zadnjih tržaških mestnih volitvah je vladajoča italijanska liberalna stranka zakrivila več volilnih sleparstev, ki so prišla pred sodišče. Naravno je, da je manjšina videla v tem nezakonito izvolitev dosedanjega zastopa; vendar pa o tem ni napravila nikakih korakov v razveljavljanje volitev. Tudi tržaška vlada je molčala. Nasprotno pa so spravili na površje to afero dunajski krščanski socialisti, katerih zadeva ni nič brigala in provzročila, da je osrednja vlada na nepostaven način izvoljeni občinski zastop razpustila ter ukazala nove volitve. — Princip socializma v občini pa je ta, da se vlada ne sme umešavati v notranji delokrog občine in da tudi nima razpuščati mestnega zastopa, ker to ne vpada v njeno področje, to tem manj, ker razpustitev niso toliko zahtevali občinarji sami, kakor pa zunanji pritiski. Na vsak način je princip dober in odgovarja splošnim načelom socializma. Naravno pa je, da zahteva socializem tudi centralizacijo gospodarstva in uprave. S tega stališča pa pristoji in mora pristojati centralni vladi tudi pravica do nadziralne

oblasti; to pa le potem če jo v to pozove občina, odnosno kak njen del, pritožujoč se proti večini in njenim ukrepom. V danem slučaju pa je vlada posegla v delokrog občine brez takega povoda in le na zunanji pritisk. Tu je bila torej prilika, poudarjati samostnost občine, kar so tržaški socialisti na dveh shodih

tudi storili. Ob tej priliki pa se je tudi pokazalo, da se taki momenti vedno in vedno lahko ponavljajo, ker to leži v naravi zastarelih volilnih redov. Z uvedbo splošne, proporcionalne in enake volilne pravice, bi svoboda občine stopila bolj na površje.

Abditus.

I. S. Machar:

Kroutil.

„— — — s katerim se obtoženec Jan Kroutil iz Královic, samski, 40 let star, zaradi tatvine že šestnajstkrat kaznovan, znova zaradi tatvine, storjene v noči od 27. na 28. velikega srpana pri gospodu Ignaciju Jampehlesu — — — obsoja na osem mesecev zapora. Po prestani kazni se obtožencu prepove prebivati v praškem policijskem okrožju, in se postavi pod policijsko nadzorstvo!“ se je glasila sodba slavnega sodišča.

„Torej imamo: kimavec jeden, vinotok dva, listopad tri, gruden štiri, prosinec pet, svečan šest, sušec sedem, mali traven osem — in potem je takoj zopet spomlad, hvala lepa, slavno sodišče,“ se je zahvaljeval Kroutil, ko je polglasno na prstih preračunal mesec, v katerem se konča državna skrb za njegove vsakdanje potrebe, „hvala lepa, takoj sem to vedel, osem mesecev, to je pošteno! . . .“

Kdor je pogledal Kroutilu v obraz, bi nikoli ne bil rekel, da je bil človek s tem obrazom že šestnajstkrat kaznovan radi tatvine. Pošten, boder obraz! Dobrotne bledomodre oči, goste obrvi, velik, nepravilen nos, velike ustnice, vedno gladko obrit, s stoterimi gubami na čelu in po licih — veliko preje se jezdilo, da je izmed tistih dobrih kmetov,

katerih v Pragi kar mrgoli v šentjanskih dneh.

Stari ljudje v njegovi rodni vasi so se dobro spominjali njegovih otroških let. Bil je priden deček v šoli, pozneje pošten in vesten učenec pri mizarskem mojstru v sosednjem mestu; izučivši se je šel po svetu. Kje je bil, kaj je počel, nihče ni vedel; po mnogo mnogo letih so ga naenkrat poslali v domačo občino po odgonu — kot kaznovanega tata. Ljudje so se temu čudili, smatrali so ga nedolžnim, saj je bil tako pošten! Pa se je približala jesen, Kroutil je izginil brez sledu, kakor bi kamen bil pal v vodo, in na spomlad so ga zopet privedli po odgonu. Ta način življenja je znan pri nekaterih naših bližnjih: na zimo se dá zapreti, na poletje pride iz zapora, ne seje, ne žanje, niti ne spravlja v kozolce — in vendar živi. Kako je prišel Kroutil do te življenjske filozofije — ve samo bog; gotovo pa je, daje bil ob tem popolnoma zadovoljen. Tudi njegova rodna vas se je tega že navadila. Ko so se spomladi prikazale prve lastavice, so si pravili ljudje: „Ah, prve lastovke so tu, zdaj bi pa že morali pripeljati Kroutila!“ In kmalu so ga pripeljali. V vasi so ga še dosti spoštovali; tu ni nikdar nič ukradel. Kmetje so ga

najemali, da jim je pazil na polje, na vrtove, in glej čudo! tat, že tolikrat kaznovan radi tatvine, je bil najvestnejši stražnik v celi okolici!

Od kimavca do malega travna je tedaj bil zopet preskrbljen.

Kaznjenci, znanci iz prejšnjih let, so ga veselo pozdravljali. Kroutil je bil nekakšna avtoriteta; vsem je imponiral s svojo odkritostjo in z neko poštenostjo. Ko sta se dva prepirala o spornih stvareh, sta navadno zaključila: „Čakaj, kaj poreče Kroutil!“ In kar je rekel Kroutil, je odločevalo. Dokaj sveta je videl in znal pripovedovati zanimive pripovedi s svojega potovanja. Neprestano bi ga bili poslušali. Kadar je odhajal, se je razprostrla otožnost po jetniški sobi, njegov prihod pa je bil vsem drag in mil, kakor prihod prvega škrjanca poljedelcu.

Nekega dne je vstopil nadzornik v sobo.

„Kroutil,“ pravi, „odslej boste vi ordonanca pri gospodih zgoraj, pojdite takoj z menoj.“

„Gospodje zgoraj“ so bili tudi jetniki, le da so bili malo vzvišenejši.

„Vsak dan imate zato pol ure časa; pometete in spravite ondi; veliko dela ne bo — dva časnika sta, imata tudi po osem mesecev kakor vi; obnašajte se spodobno in lahko boste kaj dobili od tega, — gospoda pušita nekeke lepe smodke . . .“

Kroutil je bil tedaj ordonanca pri „gospodih časnikařih“. Bilo je to v časih, ko je par nepredvidnih črk moglo češkega urednika izolirati na mnogo mesecev . . .

Dan za dnevom je potekal, teden za tednom, Kroutil je pometal, sprav-

ljal in pušil lepe smodčice. Časih sta se oba časnikařja začela z njim razgovarjati. Izpraševala sta ga o njegovem prejšnjem življenju, po vzrokih kazni in se čudila. Ta človek je bil navaden tat! In vendar je poznal načela časti in sam jih je čutil, sedemnajstič je bil že kaznovan — in vendar ni bil pokvarjen! Zasmilil se jima je.

Prišla je zima, sneg, mraz, mračni, sivi dnevi so gledali v sobo skozi zamrežena okna, — žalosten čas za ljudi, ki niso imeli zveze s svetom.

„No, Kroutil,“ je vprašal nekega dne eden novinarjev, „vi ste tu že sedemnajstič čez zimo, ali vam je prav tako?“

„Kaj pa hočem, dragi gospod, ali naj mari zmrznem v snegu kakor vrabec? Saj sem tako-le zadovoljen.“

„Kaj pa, če bi se povrnil v pošteno življenje, ali bi vam to ne bilo všeč?“ ga je vprašal drugi urednik.

„Veste, dragi gospod, z menoj je to jako težko. Zdaj dobim jaz sedemnajsto izpričevalo odtod,“ in Kroutil se je v zadregi čehljal po pristriženih laseh, „in resnično ne vem, kdo bi mi kaj zaupal, razen pri nas v Královicah malo češpelj in hrušk — in na te po zimi ni treba paziti . . . Moram se dati zapreti. Sicer pa to ni najhujše, samo ko se človek navadi,“ je dostavil smehljaje in odhajal.

Polagoma je zima potekala; mali traven je bil tu.

Čas je hitel kakor voda. Čez dva dni bi bili morali Kroutil in časnikařja zapustiti kaznilnico.

„Kroutil,“ je tega dne začel eden izmed urednikov, „veselo novico imam za vas. Službo dobite!“

Kroutil je strmel. „Kje, dragi gospod, kje?“

„Pri našem listu. Majhno, lahno službo. Malo boste pometali po pisarnah in uredništvu, saj to vendar znate, kaj?“

„Kdaj pa bi tako-le lahko nastopil?“ je vprašal Kroutil.

„Tako, ko pojdemo odtod.“

„Toda, dragi gospod, ko pa to menda ne bo šlo. Takoj odtod me bodo menda poslali k nam, v Královice... veste... in Kroutil je pristavil besedo, ki mu ni hotela z ust, s kretnjo z roko.

„Ah, po odgonu? Čakajte... dá, tako bo šlo. Sam pojdem na policijo, pa ostanete tu, dá. Torej sprejmete?“

„In kako rad!“ in Kroutil je zardel od veselja.

Krasnega jutra so odšli iz kaznilnice. Odgon so srečno preklicali. Urednik je Kroutila takoj peljal s seboj. Prečudno! Kroutil je bil sedaj otožen; zdelo se je, da ga ta služba nič preveč ne veseli. Šla sta skozi pisarne, uredniške sobe, tiskarno, in Kroutil se je mračil čimdalje bolj. Niti sobica, katera mu je bila odkazana, ga ni razvedrila.

Urednik ga je gledal presenečen: „Česa pogrešate?“

„Nič, dragi gospod, vse to je lepo,“ je odvrnil Kroutil melanholično...

Drugega dne zjutraj je prigrmel k uredniku.

„Dragi gospod, oprostite, jaz te službe ne sprejemem. In sicer samo iz ozira na dragega gospoda. Tu je toliko ljudi, toliko priložnosti, lahko se

kaj izgubi — jaz sem si sicer svest samega sebe — toda da bi morda kdo pravil: ‚To je vzel Kroutil,‘ bi se temu lahko vrjelo — in dragi gospod bi zastonj imel sramoto, da je mene protežiral. Jaz sem si svest samega sebe, prisegam, ali toliko ljudi je tu — nihče ne ve, kaj se lahko zgodi!...“ je pripovedoval resno Kroutil!

„Ali, Kroutil,“ ga je tešil urednik, „saj vam jaz verjamem in vas poznam!“

„Ne, dragi gospod, jaz ne morem te službe sprejeti — ne gre, sem že povedal... Vrhú tega pa imam tudi že posel.“

„Pošten?“ ga je prekinil urednik.

„Pošten,“ je trdil Kroutil, „kradel ne bom nikoli več.“

„Upam, da boste mož beseda, Kroutil, kot časten človek. Žal mi je, da nečete, da bi vam pomagal; veseli me pa, da boste opustili tako ničvredno rokodelstvo.“

„Opustil ga bom, dragi gospod; prisegam, da ne bom več kradel. Bog vam vse povrni,“ se je zahvaljeval Kroutil in odšel.

Izginil je iz Prage...

Bilo je kimavca meseca. Urednik je čital referat, pripravljen za list: Iz sodne dvorane. Mehanično je čital — na enkrat je postal pozoren. Prečital je, zložil list in se otožno nasmešnil: „Presneti človek! Kradel ni, toda radi razžaljenja Njegovega Veličanstva in motenja vere ima od včeraj dve leti!... Tedaj ima vendar nekaj časti v sebi...“